

คุณลักษณะภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา*

The Monks Leadership for Buddhist Propagation

สิน งามประโคน

Sin Ngamprakhon

พระครูโอภาสทนทกิตต์

Phrakhru Opasonthakit

พระมหาสมบัติ ธนปณฺโญ

Phra Maha Sombat Thanapanyo

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

E-mail: SinNgamprakhon@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาภาวะผู้นำ วิเคราะห์คุณลักษณะภาวะผู้นำ และศึกษาเครือข่ายของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ ซึ่งมีการศึกษาเอกสาร สัมภาษณ์ ผู้บริหาร อาจารย์ และผู้เชี่ยวชาญด้านภาวะผู้นำ เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจำนวน 10 รูป/คน และการวิเคราะห์ข้อมูลศึกษาเนื้อหา (Content Analysis) ตามที่กำหนดผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ด้านจักขุมา มีวิสัยทัศน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งในและต่างประเทศ ศึกษาความรู้ตามหลักพระพุทธศาสนา สร้างมนุษยสัมพันธ์ในบริบทของสังคมด้านวิธูโร พระสงฆ์ต้องมีความรู้หลักพุทธศาสนาเป็นอย่างดีมีความเชี่ยวชาญในการปฏิบัติกรรมฐาน เผยแพร่หลากหลายรูปแบบ ใฝ่ปฏิบัติด้วยจิตศรัทธาด้านนิสสัยสัมพันธ์โนสร้างมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับประชาชน มีคุณธรรมด้านพรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 และหลักกัลยาณมิตรธรรม เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณในการปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนาวิเคราะห์คุณลักษณะภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาล

พบว่า มีความศรัทธา ความรู้ ความสามารถ วิสัยทัศน์ มนุษย์สัมพันธ์ เป็นต้นแบบในการปฏิบัติและเป็นเอตทัคคะในทางพระพุทธศาสนา ในส่วนของพระสงฆ์ไทย พบว่า มีความศรัทธา มีความรู้ ความสามารถในการประยุกต์หลักพุทธธรรมเข้ากับบริบทของสังคมในปัจจุบัน มีวิสัยทัศน์และมนุษยสัมพันธ์เป็นกัลยาณมิตร ได้รับสมณศักดิ์ตามความรู้ ความสามารถในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในแต่ละสาขาทั้งสายวิชาการและสายปฏิบัติเครือข่ายของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ระดับวิชาการ มีคุณลักษณะด้านจักขุมาในสมัยพุทธกาล ได้แก่พระสารีบุตรเถระ พระมหาโมคคัลลานเถระ พระมหากัสสปเถระ ได้เป็นกำลังที่สำคัญในการ

* Received 23 February 2020; Revised 10 April 2020; Accepted 15 May 2020

เผยแพร่งพระพุทธรศาสนาโดยแต่ละองค์นั้นมีความโดดเด่นในการเผยแพร่งด้วยเอตทัคคะในแบบของตนเองที่พระพุทธรเจ้าได้ยกย่อง สมัยปัจจุบัน ได้แก่ พระมหาสมปอง ตาลปุตโต มีการจัดทำหนังสือ เอกสาร สื่อออนไลน์ทั้งใน youtube เว็บไซต์ ที่เป็นผลงานการเผยแผ่งและท่านยังมีเครือข่ายร่วมกับพระภิกษุรุ่นใหม่ในการจัดทำค่ายคุณธรรม พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี ท่านได้สร้างมหาวิชาลัยพุทธรเศรษฐศาสตร์เพื่อเป็นทางเลือกให้กับพุทธรศาสนิกชนทั่วโลก เป็นต้นแบบของพระนักคิด นักเขียนนักพัฒนา โดยท่านได้สร้างเครือข่ายเชิงวิชาการอยู่ที่ศูนย์วิปัสสนาสากลไร่เชิญตะวันจัดให้สถานที่ให้เป็นแหล่งเรียนรู้หลักเศรษฐกิจพอเพียงให้กับคนไทยและชาวต่างชาติ ระดับการบริหารการศึกษา มีคุณลักษณะ ด้านวิธูโร ในสมัยพุทธรกาล ได้แก่ พระอรุณเวลกัสสปะ พระจุฬป็นถกเถระ พระราหุลเถระ พระปุนณมันตานีบุตรเถระ เป็นพระมหาเถระผู้มีความรู้ ความสามารถในการเผยแพร่งพระพุทธรศาสนาเป็นกำลังสำคัญในสมัยพุทธรกาลอย่างมาก โดยตำแหน่งเอตทัคคะที่แตกต่างกัน ตัวอย่าง พระอรุณเวลกัสสปะ ซึ่งเป็นพระเถระผู้ที่ได้รับการยกย่องจากพระพุทธรเจ้าให้เป็นเอตทัคคะด้านผู้มีบิรวารมาก สมัยปัจจุบัน ได้แก่ พุทธรทาสภิกขุ พระพุทธรโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต) และ พระพรหมบัณฑิต,ศ.ดร. ระดับการปฏิบัติ มีคุณลักษณะ นิสยสัมปันโน ในสมัยพุทธรกาล ได้แก่ อัญญาโกณทัถญู พระโสณกุกกัถณเถระเป็นพระมหาเถระที่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ส่งผลให้เกิดมนุษยสัมพันธ์ในการเผยแผ่งพระพุทธรศาสนาและสร้างศรัทธาแก่ประชาชน สมัยปัจจุบัน ได้แก่ พระโพธิญาณเถระ (ชา สุภทโท)พระธรรมมงคลญาณ (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร) และสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก และสมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสโภ) พระมหาเถระทั้ง 4 ท่าน ได้เผยแพร่งพระพุทธรศาสนาด้วยการปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดีแก่พุทธรศาสนิกชน ทำให้มีลูกศิษย์มากมายในการเผยแพร่งพระพุทธรศาสนาทั้งในประเทศและต่างประเทศ

คำสำคัญ: คุณลักษณะภาวะผู้นำ, พระสงฆ์, การเผยแพร่งพระพุทธรศาสนา

Abstract

The objectives of this research are to study the leadership, analyze the characters of leadership and the network of Buddhist monks for Buddhist propagation. This is a qualitative study made by documentary study, interviewing 10 monks/persons who are administrators, teachers and experts in the leadership of Buddhist propagation and analyzing the content as specified.

On the research result, it has been found that: Buddhist monks' leadership of Buddhist propagation in 3 aspects; in the aspect of Cakkhuma, they must have the view of Buddhist propagation in both domestic country and foreign country, get the knowledge of Buddhist principle and create human relation in society, in the aspect of Vidhuro, Buddhist monks must know Buddhist principles well, be skillful in meditation practice, Buddhist propagation in several styles, attended in practice with faithfulness, in the aspect of Nissayasampanno, they must create good human relation to the people, holding the morality of 4 Brahmaviharas, 4 Sangahavatthus and Kalyanamittadhamma principle and be the spiritual leader in following Buddhist principle.

On analyzing the Buddhist monks' leadership characters of Buddhist propagation in the Buddha's time, it has been found that faith, knowledge, ability, vision and human relations would be model for practice and be Buddhist master. For Thai Buddhist monks, it has been found that they have got faith, knowledge and ability to apply the principles of Buddhahamma to the context of present society, have got vision and human relations as good friends and have got ecclesiastical titles as their knowledge and ability of Buddhist propagation in each field; academic and practical.

For the Buddhist monks' network of Buddhist propagation at academic level, having the character in the aspect of Cakkhuma, in the Buddha's time, Saliputtathera, Mahamoggallanathera and Mahakassapathera were the great powerful monks in Buddhist propagation, each of them had got prominent in propagation with their own style of master as praised by the Buddha. At present time, Phramaha Sompong Talaputto has made books, documents, media on lines on both YouTube and web site that are the works of propagation and he also has network together with new generation monks establishing the Morality Camp. Phramaha Wutthichai Vajiramedi has established the University of Buddhist Economics in order to be a choice for Buddhist people around the world, he is the model for the monks who are masters of thinking, writing and developing, he has created the academic network at Choentawan Universal Meditation Center and made it be a source of learning the principle of self- sufficient economy for Thai and foreign people.

For the characters of educational administration level, in the aspect of Vidhuro, in the Buddha's time, Uruvelkassapa, Culapanthakathera, Rahulathera and Punnamantaniputtathera were the great senior monks who had got the knowledge and ability of Buddhist propagation and also the very important powerful monks in the Buddha's time. They had got the different master positions. For example, Uruvelkassapa were praised by the Buddha as the master of having many followers. At the present time, they are Buddhadatbhikkhu, Phrabuddhakosacan (Por. Or. Payutto) and Phrabrahmbandit, Prof. Dr.

For the characters of active level, Nissayasampanno, in the Buddha's time. Anyakondanya and Snakutikannathera were the senior monks who had got good human relations effected on creating human relations in Buddhist propagation and make the people faithful. At present time, they are Phrabodhiyanthera (JaSubhaddho), Phradhamamongolyan (LuangphoViriyangSiri ndharo), Sodetphrayannasangvon Somdet phrasangharaja Sakolmahasangha-parinayok and Somdetphrabuddhacan (At Asabho). These 4 great monks have run Buddhist propagation with practice which is a good model for Buddhist people. Hereby, they have got so many followers in their Buddhist propagation in both domestic and foreign country.

Keywords: Leadership, Monks, Buddhist Propagation

บทนำ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเป็นผู้นำในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลซึ่งถือเป็นแบบต้นแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และพระพุทธศาสนาถือเป็นศาสนาแห่งการศึกษาที่เน้นให้พุทธบริษัทเข้าถึงแก่นของพระพุทธศาสนาด้วยปัญญา และกระบวนการพัฒนาปัญญาก็คือการศึกษาให้มีความรู้ ความเข้าใจ สามารถนำไปปฏิบัติได้ ซึ่งพระสงฆ์เป็นพุทธบริษัทที่สำคัญเป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นผู้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยที่เป็นแบบอย่างแห่งการประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาและเป็นผู้ฝึกอบรมสั่งสอนศีลธรรมและจริยธรรมและเป็นผู้นำด้านจิตใจของประชาชน ซึ่งเป็นบทบาทและหน้าที่ที่สำคัญของพระสงฆ์เกี่ยวข้องกับหน้าที่ทางสังคมดังพระพุทธพจน์ที่ว่า "ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขของชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย" (วิ.มहा.(แปล) 4/32/40) นี้ก็เป็นการประกาศนโยบายการออกเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้าในสมัยพุทธกาล ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นในการ

สร้างทีมงานและพระองค์ทรงมีวิสัยทัศน์และคุณลักษณะความเป็นผู้นำที่ยอดเยี่ยมเป็นแบบอย่างแก่พุทธบริษัทดังกล่าวที่ว่า

พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้รู้ผู้ตื่นและผู้เบิกบาน ผู้ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง ทรงได้รับยกย่องว่าเป็นพระบรมศาสดา หรือพระบรมครู ที่ทรงสั่งสอนพุทธบริษัททั้ง 4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา มิเพียงแต่เป็นครูของมนุษย์เท่านั้น เป็นครูของเทวดา ดังที่ปรากฏในภาษาบาลีว่า สตถา เทวมนุสสานํ แปลว่า พระศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย และมีคำเสริมพระองค์ว่า อนุตตโร ปุริสทุทฺธสารถี แปลว่า เป็นสารถี ฝึกคนได้ไม่มีใครยิ่งกว่า พระนามเหล่านี้ แสดงให้เห็นภาวะแห่งความเป็นผู้นำที่เด่นชัดและพุทธศาสนิกชนทั้งหลายเคารพบูชาและยกย่องเทิดทูนพระองค์ในฐานะทรงเป็นนักการบริหารจัดการศึกษาสงฆ์ และผู้สอนที่ยิ่งใหญ่ ทรงมีพระปรีชาสามารถอย่างยอดเยี่ยมในการอบรมสั่งสอนและทรงประสบความสำเร็จในการสื่อสารเผยแพร่พระธรรมวินัยแก่พุทธบริษัท

จะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนาได้เข้ามาสู่ประเทศไทย พบว่า พระโสณะกับพระอุตระ เป็นสาวกชุดแรกเข้ามาที่สุวรรณภูมิ นับเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 2560 ปีดังกล่าวแล้ว (กรมวิชาการ, กระทรวงศึกษาธิการ, 2544 : 2-3) พระพุทธศาสนาได้เผยแผ่แก่สังคมไทยจนถึงยุคปัจจุบันโดยอาศัยบทบาทหน้าที่ภาวะผู้นำของพระสงฆ์ที่ได้สืบต่อกันมาจากแนวคิดดังกล่าว พระสงฆ์มีภูมิธรรม ปฏิบัติดี และทำหน้าที่รักษาพุทธพจน์ ปกป้องพระพุทธศาสนา จัดกิจกรรมตรวจพระธรรม และวินัยโดยอาศัยผู้นำทีมงานองค์กรสงฆ์ และรู้จักสื่อสารที่ดีในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา คำสอนของพระพุทธศาสนาได้มีการจัดหมวดหมู่อย่างเป็นระบบให้พุทธบริษัทได้ศึกษาเล่าเรียนถึงปัจจุบันนี้ ผู้วิจัยเห็นเรื่องนี้มีความสำคัญมากที่จะต้องศึกษาภาวะผู้นำของพุทธสาวกเพื่อเป็นองค์ความรู้ใหม่ นำมาเป็นแบบอย่างในการสร้างภาวะผู้นำองค์กรเพื่อสร้างทีมงานและการสื่อสารที่ดีในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา จะเห็นว่าภาวะผู้นำเป็นบุคคลที่สำคัญมากที่จะนำพาองค์กรไปสู่เป้าหมายได้นั้นต้องขึ้นอยู่กับภาวะผู้นำทั้งนั้น ผู้วิจัย จึงได้ศึกษาเรื่องนี้ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา
2. เพื่อวิเคราะห์คุณลักษณะภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา
3. เพื่อศึกษาเครือข่ายของพระสงฆ์ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยจะดำเนินการเป็น ได้แก่

1. วิเคราะห์ข้อมูลเอกสารในพระไตรปิฎกและหนังสือ ตำรา เอกสารเกี่ยวกับการวิเคราะห์คุณลักษณะภาวะผู้นำและการเผยแพร่พระพุทธศาสนา

2. เชิญผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ด้านพระพุทธศาสนาและนักการศึกษามาวิเคราะห์ เสนอแนะจำนวน 5 คน

3. การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ด้านพระพุทธศาสนาและผู้บริหารทั้งบรรพชิต และฆราวาส จำนวน 10 รูป/คน สำหรับเกณฑ์ในการเลือกสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล

สรุปผลการวิจัย

1. ภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้ 1.1 ภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้ง 3 ด้าน ดังนี้ 1) ภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านจักขุมา ประกอบไปด้วย 1.1) มีวิสัยทัศน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งในและต่างประเทศ 1.2 มีวิสัยทัศน์ในการศึกษาความรู้ตามหลักพระพุทธศาสนา และ 1.3 มีวิสัยทัศน์ในการปฏิบัติและการสร้างมนุษยสัมพันธ์ในบริบทของสังคม 2) ภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านวิจฺจโร ประกอบไปด้วย 2.1 พระสงฆ์ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องมีความรู้หลักพุทธศาสนาเป็นอย่างดี 2.2 มีความเชี่ยวชาญในการปฏิบัติกรรมฐาน 2.3 มีความเชี่ยวชาญในการเผยแผ่หลากหลายรูปแบบ ตามพุทธวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา 2.4) เป็นผู้มีความใฝ่เรียนรู้และใฝ่ปฏิบัติด้วยจิตศรัทธา 3) ภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านนิสสัยสัมพันธ์ประกอบไปด้วย 3.1 มีการสร้างมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับประชาชน 3.2 มีคุณธรรมด้านพรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 และหลักกัลยาณมิตรธรรม และ 3.3 เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณในการปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนาสอดคล้องกับงานวิจัยของคณะนิตย จันทบูรต ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย” ผลของการศึกษาพบว่า คุณค่าของพระพุทธศาสนาในอดีตสูงมากเนื่องจาก คุณลักษณะพิเศษหลายประการที่ศาสนามีต่อสังคมในอดีตวัดเป็นแหล่งประสิทธิ์ประสาทวิทยากร ภิกษุเป็นผู้นำแห่งปัญญาชนจนกลายเป็นประเพณีที่ผู้ชายไทยทุกคนต้องออกบวชเรียนเพื่อรับการศึกษาและอบรมจริยธรรมคุณธรรม สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาเริ่มทรุดต่ำลงในยุคการเปลี่ยนแปลงเป็นสังคมสมัยใหม่มีการรับวัฒนธรรมตะวันตกอย่างเต็มรูปแบบจนละเลยจริยธรรม คุณธรรมทางศาสนาที่เป็นพื้นฐานทางสังคม ความเสื่อมโทรมของสถาบันสงฆ์ในพุทธศาสนาก่อให้เกิดความคิดที่จะปฏิรูปศาสนา ดังปรากฏการเกิดสำนักสงฆ์เกิดใหม่หลายสำนัก อาทิ สวณโฆกขพลาราม สำนักสงฆ์ของวัดหลวงป่าพง วัดธรรมกาย เป็นต้น ทุกสำนักมีจุดมุ่งหมายรวมกัน คือ เพื่อปฏิรูปศาสนาให้กลับเป็นศูนย์ร่วมศรัทธาประชาชนในปัจจุบันสถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาดีขึ้น ดังปรากฏว่าคณhusสาวเยาวชนเริ่มหันมาสนใจหลักธรรม ปฏิบัติธรรมเข้าวัดมากขึ้นกว่าเดิม ประกอบกับการมองเห็นข้อผิดพลาดของการพัฒนาประเทศตามแบบทุนนิยม วิธีการที่จะแก้ไขปัญหาสังคมได้ คือ การกลับมายึดศาสนาธรรม เพื่อจะพัฒนาสังคมไปตามวิถีธรรมชาติดั้งเดิม ปลอดภัย

อธิบายมุขและสิ่งเสพติดโดยยึดถือพระพุทธศาสนาเป็นแกนนำทางจิตใจของประชาชน (คะนิง นิติย์ จันทบุตร, 2532 : 14) และสอดคล้องกับ ชาญชัย อาจินสมาจาร กล่าวถึงขั้นตอนของ กระบวนการสร้างวิสัยทัศน์ไว้ว่า (ชาญชัย อาจินสมาจาร. 2550 : 149) 1) กล้าฝัน มองดูอนาคต ที่สมบูรณ์สำหรับหน่วยงานของตนเอง 2) คิดเกี่ยวกับวิสัยทัศน์ เข้าใจวิสัยทัศน์ด้วยตัวเอง 3) พูตวิสัยทัศน์ให้ชัดเจน มีส่วนร่วมกับบุคคลอื่น พูต เขียนเกี่ยวกับวิสัยทัศน์ และ 4) โน้มน้าวให้ ผู้อื่นติดตาม พัฒนาความผูกพันของบุคคลอื่นๆ

1.2 ผลการศึกษาภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้ง 4 ส.ดังนี้

1) สันทัสนาอธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้งเหมือนจูงมือไปดูเห็นกับตา ประกอบไปด้วย 1.1) มี ทักษะในการเผยแผ่โดยการสื่อสารให้ผู้ฟังเข้าใจได้อย่างชัดเจน 1.2) มีทักษะในการเผยแผ่ใน หลายๆ รูปแบบที่เข้าใจง่าย 2) สมาทปนาชักจูงใจให้เห็นจริงด้วยชวนให้คล้อยตามจนต้อง ยอมรับและนำไปปฏิบัติเรียกว่าสอนในลักษณะเอหิภิกขโกคือเรียกให้มาดูแลเหมือนการเชื้อ เชิญ ประกอบไปด้วย 2.1) มีทักษะในการเผยแผ่ด้วยการสร้างแรงศรัทธาและความเลื่อมใสใน การปฏิบัติ 2.2) มีความสามารถในการยกตัวอย่างประกอบในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ เข้าใจง่าย 3) สมุตเตชนา ไร่ใจให้แก่วก้าบังเกิดกำลังใจปลุกให้มีอุตสาหะแข่งขัน มั่นใจว่า จะทำให้สำเร็จได้ ไม่หวั่นระย่อต่อความเหนื่อยยาก ประกอบไปด้วย 3.1) มีทักษะในการ เผยแพร่ให้ผู้ฟังเข้าใจ อยากนำไปปฏิบัติด้วยตนเอง 3.2) มีทักษะในการเผยแผ่ จูงใจให้เกิด ศรัทธา และทำให้ผู้ไม่ศรัทธามีศรัทธา 4) สัมปหังสนา ซโลมใจให้เข้มขึ้น ไร่เริง เบิกบาน ฟังไม่ เบื่อและเปี่ยมด้วยความหวัง ประกอบไปด้วย 4.1) มีทักษะในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วย การสื่อสารให้ผู้ฟังมีความสุขกาย สุขใจ เลื่อมใสศรัทธาในคำสอนของพระพุทธศาสนา 4.2) มี ทักษะในการส่งเสริมสนับสนุน ให้ผู้ฟังใฝ่รู้และใฝ่ปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาด้วยความสุข กาย สุขใจ 4.3) มีทักษะในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยสร้างจิตให้มีความตระหนักในการ เสียสละและอยากช่วยเหลือผู้อื่นให้มีความสุข 4.4) มีทักษะให้ผู้ปฏิบัติมีความสุขและสามารถ แนะนำผู้อื่นให้ปฏิบัติตามได้ด้วย

2. ผลการวิเคราะห์คุณลักษณะภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทั้งในสมัยพุทธกาลและสมัยปัจจุบัน

2.1 ผลการวิเคราะห์คุณลักษณะภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล พบว่า 1) มีความศรัทธาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา 2) มี ความรู้ ความสามารถ 3) มีวิสัยทัศน์ 4) มีมนุษยสัมพันธ์ 5) เป็นต้นแบบในการปฏิบัติตามหลัก พุทธศาสนา 6) เป็นเอตทัคคะในทางพระพุทธศาสนา (เอตทัคคะจากพระพุทธเจ้า) สอดคล้อง กับงานวิจัยของ สุภาภร มากแจ้ง และ สมปองมากแจ้ง ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาสภาพการ จัด การศึกษาของคณะสงฆ์” ผลการศึกษาพบว่า “การบริหารการศึกษาของคณะสงฆ์ที่เป็นอยู่ใน ปัจจุบัน แยกส่วนออกจากระบบการบริหารการศึกษาของชาติ ทำให้เกิดปัญหาทั้งด้านการ จัด การ งบประมาณ การบริหารหลักสูตร กระบวนการเรียนการสอน การวัดผลประเมินผล

คุณภาพการศึกษา คุณภาพของบุคลากรทางการศึกษาทั้งผู้บริหารและครูสอน ตลอดจน สวัสดิการและความมั่นคงในอาชีพ หลักสูตรการศึกษาไม่ตอบสนองความต้องการของผู้เรียน ซึ่งจำแนกเป็น 3 กลุ่ม คือ ผู้ต้องการขยายโอกาสทางการศึกษา ผู้ประสงค์จะเป็นศาสนทายาท และผู้บวชตามประเพณี และในการดำเนินการปฏิรูปการศึกษาของคณะสงฆ์ หน่วยงานผู้ดูแล ควรเตรียมการแก้กฎระเบียบ ที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดการศึกษาตามโครงสร้างการศึกษาของชาติ พัฒนาบุคลากรวิชาชีพสร้าง ความมั่นคงและสวัสดิการแก่บุคลากร เพื่อกำหนดเป็น อัตรากำลังที่มีประสิทธิภาพของการจัดการศึกษาแต่ละประเภท วิเคราะห์ค่าใช้จ่ายต่อหัวของผู้ ศึกษาแต่ละประเภท เพื่อกำหนดงบประมาณที่รัฐต้องสนับสนุน” (สุภาพร มากแจ้ง และ สมปอง มากแจ้ง, 2542 : บทคัดย่อ)

2.2 ผลการวิเคราะห์คุณลักษณะภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย พบว่า 1) มีความศรัทธาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา 2) มีความรู้ ความสามารถในการประยุกต์หลักพุทธธรรมเข้ากับบริบทของสังคมในปัจจุบัน 3) มี วิสัยทัศน์โดยมุ่งเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งในและต่างประเทศ 4) มีมนุษยสัมพันธ์ด้วยหลัก พรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 และเป็นกัลยาณมิตร 5) เป็นต้นแบบในการปฏิบัติตามหลักพุทธ ศาสนาในแต่ละสาขาที่มีความรู้ทั้งสายวิชาการและสายปฏิบัติ 6) ได้รับสมณศักดิ์ตามความรู้ ความสามารถในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในแต่ละสาขาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้ง สายวิชาการและสายปฏิบัติสอดคล้องกับงานวิจัยของ คະນິงນິຕຍ์ จันทรบุตฺร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย” ผลของการศึกษาพบว่าคุณค่าของ พระพุทธศาสนาในอดีตสูงมากเนื่องจาก คุณลักษณะพิเศษหลายประการที่ศาสนามีต่อสังคมใน อดีตวัดเป็นแหล่งประสิทธิ์ประสาทวิทยากร ภิษุเป็นผู้นำแห่งปัญญาจนกลายเป็นประเพณี ที่ผู้ชายไทยทุกคนต้องออกบวชเรียนเพื่อรับการศึกษาและอบรมจริยธรรมคุณธรรม สถานะและ บทบาทของพระพุทธศาสนาเริ่มทรุดต่ำลงในยุคการเปลี่ยนแปลงเป็นสังคมสมัยใหม่มีการรับ วัฒนธรรมตะวันตกอย่างเต็มรูปแบบจนละเลยจริยธรรม คุณธรรมทางศาสนาที่เป็นพื้นฐานทาง สังคมความเสื่อมโทรมของสถาบันสงฆ์ในพุทธศาสนาก่อให้เกิดความคิดที่จะปฏิรูปศาสนา ดัง ปรากฏ-การเกิดสำนักสงฆ์เกิดใหม่หลายสำนักอาทิ สวณโมกขพลาราม สำนักสงฆ์ของวัดหลวง ป่าพง วัดธรรมกาย เป็นต้น ทุกสำนักมีจุดมุ่งหมายรวมกันคือ เพื่อปฏิรูปศาสนาให้กลับเป็นศูนย์ ร่วมศรัทธาประชาชนในปัจจุบันสถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาดีขึ้น ดังปรากฏว่าคน หนุ่มสาวเยาวชนเริ่มหันมาสนใจหลักธรรม ปฏิบัติธรรมเข้าวัดมากขึ้นกว่าเดิม ประกอบกับการ มองเห็นข้อผิดพลาดของการพัฒนาประเทศตามแบบทุนนิยม วิธีการที่จะแก้ไขปัญหาสังคมได้ คือ การกลับมายึดศาสนาธรรม เพื่อจะพัฒนาสังคมไปตามวิถีธรรมชาติอันเรียบง่ายปลอดจาก อบายมุขและสิ่งเสพติดโดยยึดถือพระพุทธศาสนาเป็นแกนนำทางจิตใจของประชาชน (คะนิง นิตย์ จันทรบุตฺร, 2532 : 14) และแนวคิดของ กิติ ตยัคคานนท์ ได้กล่าวถึงคุณลักษณะที่ดีของ ผู้นำ พอสรรูปได้ คือ มีสุขภาพสมบูรณ์ แข็งแรงดี ความรู้ดีผู้นำที่ดีจะต้องมีความรู้ที่เกี่ยวกับงาน

ในหน้าที่และความรู้ทั่วไปท่าทางและบุคลิกดี มีความคิดเริ่มสร้างสรรค์ และความกระตือรือร้น การตัดสินใจกับการใช้ดุลยพินิจที่ดีและถูกต้อง มีความกล้าหาญ เด็ดขาดและไม่โลภโลเล ผู้นำ หรือผู้บริหารที่ดีและต้องมีศิลปะในการทำงาน มีความอดทน มีสมาธิในการทำงาน มีความสามารถในการสื่อสารที่ดียกย่องให้ความไว้วางใจผู้ใต้บังคับบัญชา มีความจงรักภักดีต่อหน่วยงาน (กิติ ตยัคคานนท์, 2530 : 18 - 24)

3 เครือข่ายของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

3.1 การสร้างเครือข่ายของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล ภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในแต่ละด้านมีความโดดเด่น ดังนี้

1) ด้านจักขุมาผู้นำที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกลในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา กรณีตัวอย่างได้แก่ พระสารีบุตรเถระ พระมหาโมคคัลลานเถระ พระอนุรุทธเถระพระมหากัสสปเถระ พระวัชชีสะและพระปิณโฑลภารทวาชะซึ่งพระมหาเถระทั้ง 6 องค์ ได้เป็นกำลังที่สำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยแต่ละองค์นั้นมีความโดดเด่นในการเผยแผ่ด้วยเอกลักษณ์เฉพาะตัวในแบบของตนเองที่พระพุทธเจ้าได้ยกย่อง ตัวอย่างเช่น พระสารีบุตรเถระ เป็นพระเถระที่พระพุทธเจ้ายกย่องว่าเป็นพระอัครสาวกเบื้องขวา เป็นพระธรรมเสนาบดีที่เทศน์สอนและอธิบายหัวข้อธรรมได้ลึกซึ้ง มีปฏิภาณไหวพริบ และมีวิสัยทัศน์มองการณ์ไกลในการสอนพุทธศาสนิกชนในแต่ละครั้งทำให้พุทธศาสนาเผยแผ่อย่างรวดเร็วในสมัยพุทธกาล

2) ด้านวิรูโธ ภาวะผู้นำที่มีความรู้ ความสามารถในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ใน 4 ส.กรณีศึกษา ได้แก่ พระอุรุเวลกัสสปะพระจุฬป็นถกเถระ พระราหุลเถระพระลูกณฏกภัททียะพระปุลณณมันตานีบุตรเถระ ทั้ง 5 องค์ เป็นพระมหาเถระผู้มีความรู้ ความสามารถในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นกำลังสำคัญในสมัยพุทธกาลอย่างมาก โดยแต่ละองค์มีความโดดเด่นในการเผยแผ่พุทธศาสนา เช่น พระอุรุเวลกัสสปะ ซึ่งเป็นพระเถระผู้ที่ได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าให้เป็นเอตทัคคะด้านผู้มีบริวารมากซึ่งพระอุรุเวลกัสสปะก่อนจะมารับการอุปสมบทในพระพุทธศาสนาท่านได้เป็นขมูลผู้ที่ได้รับการนับถือมากในแคว้นมคธ เมื่อท่านได้มาอุปสมบทในพระพุทธศาสนาจึงทำให้มีคนนับถือพุทธศาสนามากยิ่งขึ้นสอดคล้องกับ วคิน อินทสระได้นำหลักการตอบปัญหาของพระองค์ในปัญหาพยากรณ์สูตรนี้มาอธิบายเพิ่มเติมในเชิงของการนาเทคนิคลักษณะการตอบมาใช้เป็นวิธีการสอนซึ่งคู่สนทนาอาจไม่ได้เริ่มด้วยการตั้งคำถามโดยตรงกับพระองค์แต่พระองค์ทรงเลือกใช้วิธีการสื่อสารกับผู้นั้นเช่นเดียวกับลักษณะการตอบปัญหาในปัญหาพยากรณ์สูตรโดยจำแนกออกเป็น 5 ประเภทคือ 1) ทรงสอนโดยวิธีเอกังส ลักษณะคือทรงสอนยืนยันไปข้างเดียว 2) ทรงสอนโดยวิธีวิภังชลักษณะคือทรงแยกประเด็นให้ชัดเจน 3) ทรงสอนโดยวิธีปฏิปุจฉาลักษณะคือทรงถามย้อนเสียก่อนแล้วจึงตรัสสอน 4) ทรงสอนโดยรูปนลักษณะคือพักปัญหาไว้ไม่ทรงพยากรณ์ 5) อุปมาลักษณะคือทรงสอนแบบเปรียบเทียบ (วคิน อินทสระ, 2524 : 39-49)

3) นิสยสัมพันธ์โน ภาวะผู้นำการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี กรณีศึกษาได้แก่อัญญาโกณฑัญญะ พระโสณกุฎิกัณณเถระ พระมหากัปปิณะ และพระอุปเสน วังคันตบุตรเถระ ทั้ง 4องค์ เป็นพระมหาเถระที่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ส่งผลให้เกิดมนุษยสัมพันธ์ ในหมู่คณะสงฆ์และกุลบุตรชาวบ้านที่เกิดความคุ้นเคยและเลื่อมใสในพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น เช่น พระมหากัปปิณะ ท่านมีความรอบรู้และฉลาดในการอบรมสั่งสอน มีความคุ้นเคย มีมนุษยสัมพันธ์กับหมู่ภิกษุ ท่านจึงได้ให้อิโวกาทแก่เหล่าภิกษุอยู่เสมอครั้งหนึ่งท่านได้ให้อิโวกาทแก่ ภิกษุ 1,000 รูปจนได้บรรลुพระอรหัตตผล สอดคล้องกับ เริงชัยหมื่นชนะ. ผศ.ดร. กล่าวว่า มนุษย์เราเริ่มมีการติดต่อกันตั้งแต่อยู่ในถ้ำ มีการติดต่อกัน การอยู่ร่วมกันแต่งงานกัน ล่าสัตว์ ร่วมกัน แต่มนุษยสัมพันธ์ของคนในสมัยนั้นยังอยู่ในลักษณะธรรมชาติ ชอบใจพอใจก็อยู่ร่วมกัน เมื่อเกิดการขัดแย้งไม่พอใจก็จะตัดสินใจด้วยการใช้อาวุธ ต่อมามนุษย์มีการพัฒนาการเป็นอยู่ขึ้น ผ่านยุคสมัยต่างๆ จนเกิดมีลัทธิศาสนา คำสอนของศาสนาต่างๆ ล้วนแต่เป็นแนวทางเสริมสร้าง มนุษยสัมพันธ์ ให้คนรู้จักอยู่ด้วยกันอย่างสงบสันติ เมื่อเกิดปัญหาที่รู้จักตัดสินกันด้วยการใช้ ปัญญาหาเหตุผลเข้าแก้ไขซึ่งกันและกัน จนกระทั่งถึงระยะการปฏิวัติอุตสาหกรรมเกิดขึ้น มีการ ใช้แรงงานเยี่ยงทาสควบคุมคน

3.2 การสร้างเครือข่ายของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ ไทยในปัจจุบัน ประเทศไทยมีพระเถระที่มีความรู้ ความสามารถในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในแต่ละด้านมีความโดดเด่น ดังนี้อย่างเข้มงวด ใครขัดขึ้นจะถูกลงโทษ แต่ผลผลิตยังไม่ดีขึ้น จึงมีนักวิชาการศึกษาเรื่องตัวแปรที่สำคัญคือมนุษย์ที่มีจิตใจ ไม่ใช่เครื่องจักร จึงหันมาใส่ใจถึง การสร้างมนุษยสัมพันธ์อันดีต่อกันระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง (เริงชัย หมื่นชนะ และคณะ , 2539 : 2-4)

1) ด้านจักขุมาผู้นำที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกลในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน กรณีตัวอย่าง ได้แก่ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสโภ) ท่านเป็นพระเถระที่มีวิสัยทัศน์ที่ กว้างไกลและมีอุปการคุณอย่างใหญ่หลวงต่อมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยซึ่งท่าน เป็นผู้ที่นำการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐานสี่ (หรือแบบยุพหนอ-พองหนอ) จาก พม่ามาเผยแผ่ในประเทศไทย และขยายไปเปิดสอนที่สาขาอื่นทั่วราชอาณาจักร มีการตั้งกอง การวิปัสสนาธุระที่วัดมหาธาตุฯ ต่อมาถูกยกสถานะเป็นสถาบันวิปัสสนาธุระ สังกัด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2524 และได้เผยแผ่การปฏิบัติ วิปัสสนากรรมฐานแบบยุพหนอ-พองหนอจนแพร่หลายดังปัจจุบัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ พรชูลี อาชาวอำรุงและคณะ ได้ศึกษาเรื่อง “รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสน ธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา: กรณีศึกษาวัดสุทธิวารี อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี” ผล การศึกษาพบว่า “ลักษณะการบริหารการศึกษาใช้รูปแบบของการบริหารแบบมีส่วนร่วมและ จัดแบ่งงานตามความถนัดและตามความรู้ความสามารถของพระภิกษุแต่ละรูปทำให้ผลการ ดำเนินการของวัดสุทธิวารีเกิดผลดีต่อพระภิกษุสามเณรที่เข้ามาศึกษาการจัดการศึกษาและการ

บริหารการศึกษาเป็นหลักสำคัญ ด้านการบริหารใช้หลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม การจัดแบ่งงานให้พระภิกษุผู้สอนตามความสามารถเน้นประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการบริหารจัดการ ทำให้พระภิกษุในระดับตั้งแต่รองเจ้าอาวาสและพระภิกษุผู้สอนได้แสดงความคิดเห็นและร่วมตัดสินใจในการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี จึงมีผลทำให้การจัดการศึกษาประสบความสำเร็จเป็นที่น่าพอใจ ด้านการส่งเสริม โรงเรียนพระปริยัติธรรมของวัดสุทธิวารีได้มีกลยุทธ์ในการดำเนินการเพื่อให้พระภิกษุสามเณรได้มีโอกาสเข้ามาศึกษาโดยการดำเนินการประชาสัมพันธ์ไปยังวัดต่างๆ ทั้งภายในจังหวัดและจังหวัดใกล้เคียง” (พรชูลี อาชว อารุง และคณะ, 2545 : 7)

2) ด้านวิธูโร ภาวะผู้นำที่มีความรู้ ความสามารถในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ใน 4 ส.กรณีศึกษา ได้แก่ พระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อมอินทปญฺโญ) หรือรู้จักในนาม พุทธทาสภิกขุ ศาสตราจารย์พิเศษ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ นามเดิม ประยูร อารยางกูร ฉายา ปยุตโต หรือที่รู้จักกันดีทั่วไปในนามปากกา "ป. อ. ปยุตโต" ศาสตราจารย์ ดร. พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตโต) และ พระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต (นครไธสง) หรือที่รู้จักกันดีทั่วไปในนาม "พระมหาสมปอง" เป็นพระนักเทศน์ชื่อดังอีกท่านหนึ่งของเมืองไทย ซึ่งทั้ง 4 ท่านนี้มีบทบาทในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในช่วง 20 ปีย้อนหลังในสังคมไทย โดยทั้ง 4 ท่านมีหลักการสอนและการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยมีหลักการสอนที่แจ่มแจ้ง ชูใจ แกล้วกล้า และร่าเริง ทำให้ผู้ฟัง ผู้สนทนาธรรมกับท่านเหล่านี้เกิดความเลื่อมใส เข้าใจในหลักธรรมและสามารถนำหลักธรรมต่างๆ ที่ได้รับฟัง หรือสนทนาด้วยไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ ส่งผลให้พระพุทธศาสนาได้เผยแพร่ไปไกลในต่างประเทศ สอดคล้องกับงานวิจัยของ จารูวรรณ ธรรมวัตรและคณะได้ศึกษาเรื่อง “รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแพร่ ศาสนธรรม: กรณีศึกษา วัดบึง อำเภอมืองจังหวัดนครราชสีมา” ผลการศึกษาพบว่า “รูปแบบการจัดการศึกษาของวัดบึง มีพัฒนาการในการจัดการศึกษาตั้งแต่ พุทธศักราช 2481 เป็นต้นมา มีการจัดการศึกษาอย่างต่อเนื่องผ่านบทบาททางด้านจัดการศึกษาของเจ้าอาวาส เดิมได้จัดรูปแบบการศึกษาแบบโบราณที่เรียกว่า มูลกัจจายน์ เนื่องจากการจัดการการเรียนการสอนภาษาบาลีเป็นงานหนัก ต้องอาศัยความอดทนและความสนใจในด้านการศึกษาของผู้จัดการศึกษาอย่างมากที่สำคัญต้องมีความต่อเนื่องในการจัดการศึกษาไม่ให้เกิดการขาดช่วง การจัดการศึกษาในวัดบึงมีพัฒนาการที่ต่อเนื่องและยาวนานต้องอาศัยปัจจัยหลักคือเจ้าสำนักเรียน(เจ้าสำนักศาสนศึกษา) เป็นผู้ที่มีความเข้มแข็ง นอกจากนั้นยังต้องอาศัยปัจจัยสนับสนุนจากการระดมทุนจากแหล่งทุนต่างๆ ผู้ที่รับผิดชอบโดยตรงก็คือเจ้าสำนักเรียนหรือเจ้าอาวาสในสำนักเรียนนั้นๆ ปัญหาอีกประการหนึ่งที่พบบ่อยมากคือการขาดแคลนครูสอนที่มีความสามารถ เพราะศิษย์เก่าที่มีโอกาสได้เรียนในชั้นสูงๆ หรือจบการศึกษาแล้วก็ไม่กลับมาช่วยสำนักเรียนเดิม ต้องอาศัยปัจจัยหลายๆ อย่าง เช่นความสัมพันธ์ส่วนตัว สวัสดิการ หรือค่านิยมกัต (เงินเดือน)” (จารูวรรณ ธรรมวัตร และคณะ, 2545 : 19)

3) นิสสัยสัมปันโน ภาวะผู้นำการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี กรณีศึกษาได้แก่ พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท)พระธรรมมงคลญาณ (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร) และสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก พระมหาเถระทั้ง 3 ท่านได้เป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทยในปัจจุบันด้วยวัตรปฏิบัติที่น่าเลื่อมใส ส่งผลให้ผู้ที่ได้พบเห็น ได้สนทนา ได้ปฏิบัติตามเกิดความสุขใจในการปฏิบัติธรรม ซึ่งพระมหาเถระทั้ง 3 ท่าน ได้เผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดีแก่พุทธศาสนิกชน ทำให้มีลูกศิษย์มากมายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยและต่างประเทศ สอดคล้องกับ คะนิงนิตย์ จันทรบุตร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง“สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย”ผลของการศึกษาพบว่า คุณค่าของพระพุทธศาสนาในอดีตสูงมากเนื่องจาก คุณลักษณะพิเศษหลายประการที่ศาสนามีต่อสังคมในอดีตวัดเป็นแหล่งประสิทธิ์ประสาทวิทยากร ฝึกหัดเป็นผู้บำเพ็ญบุญจนกลายเป็นประเพณีที่ผู้ชายไทยทุกคนต้องออกบวชเรียนเพื่อรับการศึกษาและอบรมจริยธรรมคุณธรรม สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาเริ่มทรุดต่ำลงในยุคการเปลี่ยนแปลงเป็นสังคมสมัยใหม่มีการรับวัฒนธรรมตะวันตกอย่างเต็มรูปแบบจนละเลยจริยธรรม คุณธรรมทางศาสนาที่เป็นพื้นฐานทางสังคม ความเสื่อมโทรมของสถาบันสงฆ์ในพุทธศาสนาก่อให้เกิดความคิดที่จะปฏิรูปศาสนา (กะนิงนิตย์ จันทรบุตร, 2532 : 14)

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยในครั้งนี้ ซึ่งมีข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ และจากความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ที่มีความเชี่ยวชาญและมีประสบการณ์ ด้านภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้แก่

1. หน่วยงานที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาควรจัดอบรมบุคลากรในการเผยแผ่พุทธศาสนา เช่น โครงการอบรมพระนักเทศน์ โครงการอบรมพระนักเผยแผ่ เป็นต้น
2. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรยึดหลักการเผยแผ่พุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าโดยการจัดตั้งเครือข่ายการเผยแผ่
3. สำนักเรียนพระปริยัติธรรมควรจัดฝึกอบรมพระภิกษุ สามเณร ให้มีความรู้ และการใช้สื่อการสอนและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

เอกสารอ้างอิง

กรมวิชาการ. กระทรวงศึกษาธิการ. (2544). ทำไมคนไทยต้องเรียนรู้พระพุทธศาสนาหนังสือการจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา.

กิติ ตยัคคานนท์.(2530).เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ.พิมพ์ครั้งที่2.กรุงเทพมหานคร:เชษฐกัพิมพ์.

- คะนึ่งนิตย จันทรบุตร. (2532). สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : กลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร และคณะ. (2545). รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาวัดบึงอำเภอมือง จังหวัดนครราชสีมา. รายงานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร: สำนักนโยบายและแผนการศึกษา สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- ชาญชัย อาจินสมาจาร. (2550). ภาวะผู้นำในองค์กร. กรุงเทพมหานคร : ปัญญาชน.
- พรชูลี อาชวอำรุง และคณะ.(2545). รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาวัดสุทธิวารี อำเภอมือง จังหวัดจันทบุรี. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี.
- มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เริงชัย หมื่นชนะ และคณะ. (2539). มนุษย์สัมพันธ์. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรีนติ้งเฮ้าส์.
- วศิน อินทสระ. (2524). พุทธวิธีในการสอน. กรุงเทพมหานคร : สภาการศึกษาหม่อมกุฎราชวิทยาลัย.
- สุภาภร มากแจ้ง และ สมปอง มากแจ้ง. (2542). การศึกษาสภาพการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์. กรมการศาสนา: กระทรวงศึกษาธิการ.